

Szakmai beszámoló

A középmagyar kor történeti mondattana elkészítésének koncepcionális (és anyagbeli) előzménye az ős- és ómagyar korra kidolgozott szintaxis. A cél, hogy lehetőleg minél jelentősebb friss adatmennyiség alapján a korszakról részletes szinkrón kép rajzolódjék ki, az egyes elemek struktúráját és funkcionalitását egyaránt figyelembe véve. Ez viszonyítási pontként (síkként) szolgál egyrészt az ómagyar kor már meglévő szinkrón metszetéhez, másrészt a későbbi korok megfelelő nyelvi történéseinek vizsgálatához, és ezáltal lehetőséget nyújt ahhoz, hogy a fejlődésvonalak az egyes elemekre vagy jelenségekre nézve pontosan megrajzolhatóvá váljanak. A grammatikalizációs változásokat kísérő apró szemantikai eltolódásoknak a hiteles megállapításához és rögzítéséhez elengedhetetlen az adatgazdagság. A korszak nyelvtényeinek ez a minél bősegebb szinkrón bemutatása (a szinkroniát természetesen történeti léptékben értve) azt a még mindig fennálló hiányt is pótolni (volt) hivatott, amelyet a szintaktikai szempontú történeti adatbázisoknak nemléte jelent (legalábbis a magyar vonatkozásában). A vizsgálat úgynevezett törzsanyaga, az általunk reprezentatívnak tekintett zárt korpusz a pályázat kezdetére már rendelkezésre állt, de a pályázati időszakban végig újabb és újabb forrásokat vontunk be a vizsgálatba. A korábbi kor(ok)hoz képest (márcsak a szövegszorosítás megváltozott módjának hatására is) hatalmasra duzzadt anyag és annak erősen rétegződött mivolta így lehetőséget teremtett a szigorúan grammatikai szempontú vizsgálatok mellett történeti szociolingvisztikai és pragmatikai következtetések levonására is. (vö. pl.: Haader: A mellékmondatfajták és a szövegtípusok viszonyáról. In: Tátrai Szilárd, Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Szöveg, szövegtípus, nyelvtan. Tinta Könyvkiadó. 2008. 251–259.) Az úriszéki jegyzőkönyvek, boszorkányperek (azaz a korabeli jogi források, valamint a misszilisek nyelvi anyagából pedig a nyelvi változások locusát jelentő egykori nyelvhasználat, beszélt nyelv rekonstrukciójára lehetett bizonyos eséllyel következtetni (vö. Haader Lea konferenciaelőadása (DIAGRAM 2008. nov. 12): Beszélt nyelvi jelenségek megismerésének lehetőségei régebbi nyelvtörténeti korokban). A munkatársak grammatikai kutatásaikról több más konferenciaelőadáson is beszámoltak (sajnos a megjelent kötetekből az OTKA-támogatásra való hivatkozás kimaradt): Dömötör Adrienne: Az áljelzői mellékmondatok a középmagyar korban. In: Büky László, Forgács Tamás (szerk.): A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IV. Szegedi Tudományegyetem BTK–Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 2006. 37–45; Uő.: A főnévi névmási kijelölő jelző a

középmagyar korban. In: Büky László, Forgács Tamás, Sinkovics Balázs (szerk.) A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei V. Szegedi Tudományegyetem BTK – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 2008. 17–25; Pólya Katalin: Észrevételek a *vajon* történetéhez: In: Büky László, Forgács Tamás (szerk.): A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IV. Szegedi Tudományegyetem BTK–Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 2006. 125–131; Uő.: Adalékok a *csak* partikula történeti változásaihoz. In: Büky László, Forgács Tamás, Sinkovics Balázs (szerk.) A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei V. Szegedi Tudományegyetem BTK – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 2008. 177–183; Wacha Balázs: Kemény János Önéletírása (1657/1658) és a magyar szórend. In: Büky László, Forgács Tamás, Sinkovics Balázs (szerk.) A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei V. Szegedi Tudományegyetem BTK – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Szeged, 2008. 237–253.

A pályázatban a kutatók intézeti munkabérük terhére vettek részt. A támogatás főként segéderők igénybevételére (anyaggyűjtés, adatellenőrzés) szolgált. A pályázati időszak alatt elkészült fejezetek, fejezetrészek: felszólító, felkiáltó, az óhajtó és a kijelentő mondatok; az állító és tagadó mondatok; a tagolatlan tagmondatok; a mondat szórendje és aktuális tagolása; a faktitív és kauzatív igék kötött határozós szerkezetei; az ige szabad határozói; az alany és állítmány szerkezete és egyeztetése; a minőségjelzős és mennyiségjelzős szerkezetek; a tárgyi, kötött határozói, időhatározói mellékmondatok.

2007 őszén projektbemutatót tartottunk a Nyelvtudományi Intézetben. 2008-ban pedig megjelentettünk egy tanulmánykötetet: „Tanulmányok a középmagyar kor mondattana köréből” címmel a Tinta Kiadónál. Ebben az eredeti koncepció szerinti „szabályos” fejezetek mellett problémakifejtő értekezések, egyes forrásokat, kérdéseket mikroszkopikus figyelemben részesítő dolgozatok, valamint a korszakok közötti változások irányát vizsgáló tanulmány is van.

A kötetben az alábbi tanulmányok jelentek meg:

Bakonyi Dóra: A szembeállító ellentétes mondattípus és a megosztó kapcsolatos szószerkezettípus nyelvtörténeti összefüggése

Dér Csilla Ilona: A határozó(szó)i (alaptagú) szerkezeteket érintő grammatikalizációs változások a középmagyar korban

Dömötör Adrienne: A középmagyar kori minőségjelzői mellékmondatok (állomány- és változásvizsgálat)

Gugán Katalin: A központi segédigék története a középmagyar korpusz tükrében

Haader Lea: Az alárendelő mondatok változási irányairól

Horváth László: Vonzatok és változások az igei szerkezetekben

Pólya Katalin: A középmagyar kori kérdő mondatokról

S. Hámori Antónia: A számnévi alaptagú szerkezetek a középmagyar korban

Wacha Balázs: Adalékok a XVII. századi magyar szórend leírásához Kemény János Önéletírásának és más szövegeknek a tükrében

A támogatásból fedeztük a kötet lektorálási és nyomdai előkészítési költségét.

2009-ben szintén tervezünk egy a középmagyar kor mondattanával foglalkozó tanulmánykötetet.

Személyi tekintetben több változás volt a pályázati időszak folyamán. Gugán Katalin kétszer volt szülési szabadságon (jelenleg is); átszervezés folytán 2008 nyarán Balázs Judit és Pólya Katalin kikerült az intézeti állományból. Balázs Juditnak ennél fogva nem szerepel tanulmánya a fenti kötetben. Bakonyi Dóra három évig volt fiatal kutató, jelenleg másik akadémiai intézetben dolgozik, bár doktoranduszként továbbra is részt vesz a munkálatban. Pólya Katalin szintén e témából írja PhD-dolgozatát.